

CHYLONIA i jej zabytki

Według językoznawców nazwa Chylonia wywodzi się od bardzo popularnej w dawnych wiekach na Pomorzu nazwy osobowej „Chyła”, a ta pochodzi od czasownika „chylić”. Najstarsza wzmianka nazwy Chylonia, w formie „Kilona”, pochodzi z 1259 r. Dotyczyła ona jednak rzeki, od której wieś zapożyczyła swą nazwę prawie sto lat później. Dokładna data powstania wsi Chylonia nie jest znana, lecz wiadomo, iż została ona założona na prawie chełmińskim, przez krzyżackiego komtura z Gdańska, w latach 1348-1351. W dokumencie lokacyjnym wspomniano, iż wieś powstała na tzw. „surowym korzeniu”, co oznaczało, iż w tym miejscu wcześniej nie było ludzkiego osiedla. Początkowo wieś nosiła nazwę „Heynrichsdorf” (na cześć komtura Henryka von Rechter), ale nazwa ta funkcjonowała krótko. Wkrótce, po wystawieniu zaginął również dokument lokacyjny, o czym dowiadujemy się z jego wznowionej wersji z 11 listopada 1351 r. Odbiorcą tego dokumentu i tzw. zasadzcą (odpowiedzialnym za zasiedlenie) Chyloni był Hans Kluckow, który z ogólnej powierzchni 30 łanów (ok. 500 ha) otrzymał 3 wolne od czynszów. Ponadto łąkę, wolne i dziedziczne sołectwo oraz prawo sędownicze nad mieszkańcami Chyloni, a także prawo połowu dorszy w morzu „na własny stół” i przywilej wybudowania młyna, z którego wolno mu było pobierać czynsz. Z czasem czynsz z młyna przejęli Krzyżacy, o czym wspomina księga czynszowa z początku XV w. We wsi powstała też karczma, którą dotowano 2 morgami ziemi.

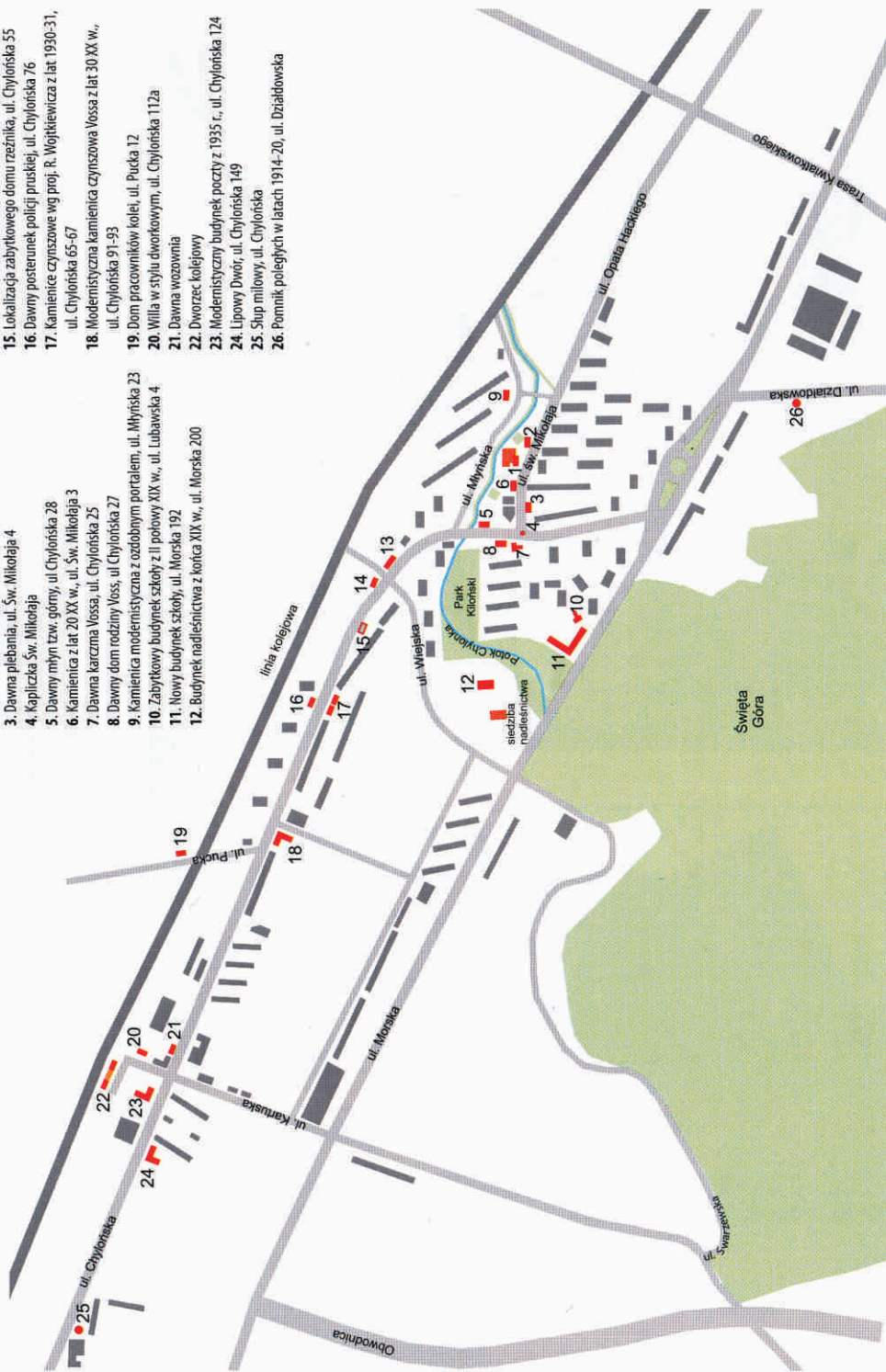
Fragment mapy L. Schröttera z lat 1803-1810, na której zaznaczono Chylonię oraz Oksywie i Obluże.

Po Cyrembergach Chylonię w posiadaniu mieli ponownie Krokowscy (1687 r.), następnie Radziwiłłowie i Sobiescy. W 1718 r. król Lewy Jakub Sobieski przekazał Chylonię pułkownikowi i kasztelanowi Jakubowi Przebendowskiemu. Lustratorzy królewscy w 1765 r. stwierdzili, iż Chylonię, zgodnie z przywilejem króla Augusta III z 1757 r., mieli w posiadaniu chorąży pomorski i generał porucznik wojsk koronnych Józef Antoni Przebendowski oraz jego żona Bernardyna z domu von Kleist. We wsi mieszkało wówczas 8 gospodarzy i karczmarz, mający prawo do propinacji gorzałki i warzenia piwa. Według katastru kontrybucyjnego z 1772 r. w Chyloni mieszkał zarządca folwarku, gospodarujący na 12 łanach ziemi, młynarz, 9 chałupników (posiadaczy chałupy i skrawka ziemi) i 3 komorników, łącznie 85 osób. W 1781 r. Chylonię zamieszkiwało tylko 79 osób. W 1789 r. było tu 17 „dymów”, z których pobierano podatek (podymne). Najstarszy znany imienny wykaz mieszkańców z 1796 r. podaje, iż w Chyloni mieszkali: dzierżawca folwarku, młynarz, gbur, 5 chałupników, 2 pasterze bydła, 5 wyrobników (robotników) i komornik, a w należących do Chyloni wybudowaniach: Demptowo, Bornowa (Bernarda?), Maszewo i Niemotowo łącznie 9 rodzin. Po śmierci ostatniego przedstawiciela rodziny Przebendowskich Augusta (zm. 1808), folwark chyloński został rozparcelowany na działki chłopskie. W 1832 r. w Chyloni wsi mieszkało 11 gburów i tyłuż chałupników, Pustki Chylońskie zamieszkiwał gbur i 13 chałupników. W 1866 r. w 44 domach Chylonię zamieszkiwało 523 mieszkańców. Połączenie kolejowe z Gdańskiem i Słupskiem Chylonia uzyskała w 1870 r., co znacznie wpłynęło na rozwój wsi. Według pruskich statystyk, w 1905 r. w Chyloni było już 952 mieszkańców, w tym we wsi 794, na dworcu kolejowym 46, na Lipowych Błotach 63 i w Chylońskich Pile 49. 29 kwietnia 1930 r. Chylonię, wraz z przysiółkami Demptowo, Bernarda, Leszczynki oraz niewielkim fragmentem Chylońskich Błot przyłączono do miasta Gdyni, a w 1933 r. dołączono również obszary leśne, nazywane Chylonia-Leśnictwo.

PLAN CHYLONI

LEGENDA

1. Kościół św. Mikołaja z gotyckim prezbiterium
2. Dóm rodzin Bieszków z 1914 r., ul. św. Mikołaja 9
3. Dawna plebania, ul. św. Mikołaja 4
4. Kaplica św. Mikołaja
5. Dawny młyn tzw. górny, ul. Chylońska 28
6. Kamienica z lat 20 XX w., ul. św. Mikołaja 3
7. Dawna karczma Vossa, ul. Chylońska 25
8. Dawny dom rodziny Voss, ul. Chylońska 27
9. Kamienica modernistyczna z ozdobnym portalem, ul. Młyńska 23
10. Zabytkowy budynek szkoły z II połowy XIX w., ul. Lubawska 4
11. Nowy budynek szkoły, ul. Morska 192
12. Budynek nadsieśnictwa z końca XIX w., ul. Morska 200
13. Dawna karczma Semmerlinga, ul. Chylońska 46
14. Kamienica z lat 20 XX w., ul. Chylońska 50
15. Lokalizacja zabytkowego domu rzemieślnika, ul. Chylońska 55
16. Dawny posterunek policji pruskiej, ul. Chylońska 76
17. Kamienice czynszowe wg proj. R. Wojtkiewicza z lat 1930-31, ul. Chylońska 65-67
18. Modernistyczna kamienica czynszowa Vossa z lat 30 XX w., ul. Chylońska 91-93
19. Dom pracowników kolei, ul. Pucka 12
20. Willa w stylu dworskowym, ul. Chylońska 112a
21. Dawna wozownia
22. Dworzec kolejowy
23. Modernistyczny budynek poczty z 1935 r., ul. Chylońska 124
24. Lipowy Dwór, ul. Chylońska 149
25. Stup młowy, ul. Chylońska
26. Pomnik poległych w latach 1914-20, ul. Dziadłowska

Karczma Vossa

ul. Chylońska 25. W średniowieczu, od strony wsi, przy historycznej trasie szlaku pocztowego, stała karczma, w której podróżni mogli posilić się i przenocować.

W 2 połowie XIX w. w miejscu mniejszego budynku stanęła dwupiętrowa karczma, w okresie międzywojennym powiększona o jedną, niską kondygnację.

Dom rodziny Bieszków

ul. św. Mikołaja 9. Domy mieszkalne na terenie wsi Chylonia, były parterowe, o drewnianej konstrukcji, pokryte dwuspadowymi dachami. Dopiero pod koniec XIX w. część z nich uzyskała konstrukcję murowaną. Jednym z najlepiej zachowanych domów mieszkalnych

wyjściu jest dom rodziny Bieszków, który powstał w 1914 r. i należy do najważniejszych przykładów budownictwa wiejskiego na obszarze Gdyni.

Karczma Semmerlinga

ul. Chylońska 46. Była nastawiona na obsługę letników, ale z powodu niskich dochodów, w domu mieszkalnym obok można było kupić artykuły kolonialne i obejrzeć film. Od 1937 r. aż do połowy lat 90 znajdowało się tam kino. W okresie międzywojennym nazywało się „Lily”, pod okupacją „Kielauer Lichtspiele”, a po wojnie „Wolność” i pamiętany jeszcze przez wielu mieszkańców „Promień”.

Dom rzeźnika

ul. Chyłońska 55. Był to jeden z najbardziej charakterystycznych budynków Chyloni, zbudowany około 1870 r. Właścicielem była rodzina Bandusch. Na parterze znajdował się sklep rzeźniczy, a w głębi zakład masarski z chłodnią, w której wykorzystywano lód pobierany zimą z sąsiedniego stawu. Budynek rozbudowano w stylu secesyjnym około 1905 r. Obecny budynek tylko nawiązuje wyglądem do dawnego domu rzeźnika.

Lipowy Dwór

ul. Chyłońska 149. Budowa w tym miejscu karczmy wiąże się z powstaniem dworca kolejowego w Chyloni w 1870 r. Dwór przyjmował podróżnych i coraz liczniejszych turystów, oferując noclegi i znakomitą kuchnię. Budynek zbudowano w konstrukcji szachulcowej wypełnionej cegłą i otynkowano na biało. Jego częścią składową, obok mieszkalnej, była dużych rozmiarów sala restauracyjna. Przed karczmą został posadzony szpaler, tu też stanął pierwszy w Chyloni, dystrybutor stacji benzynowej „Standard Nobel”. W okresie międzywojennym swoje ćwiczenia i zawody mieli tu członkowie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, a po wojnie ćwiczył i śpiewał chór męski „Dzwon Kaszubski”.

Dworzec kolejowy Gdynia Chylonia

ul. Plac Dworcowy 4a. Budynek dworca powstał w 1870 r. jako bliźniaczy do kilku sąsiednich, m. in. w Wejherowie, Sopocie i Wrzeszczu. Miał dwuspadowy dach pokryty papą, składał się z piętrowej części centralnej oraz dwu parterowych skrzydeł. Wschodnie skrzydło zostało w pierwszych latach XX w. podniesione o jedną kondygnację.

Budynek poczty

ul. Chyłońska 124. Historia chyłońskiej poczty sięga 1870 r. i związana jest z powstaniem ekspedycji pocztowej na dworcu kolejowym. W 1877 r. ekspedycja pocztowa została przemianowana na Urząd Pocztaowo-Telegraficzny III klasy, a w 1930 r. na Gdynia 4. Obecny budynek został wzniesiony w 1935 r. w stylu funkcjonalizmu.

Willa w stylu dworowym

ul. Chyłońska 112a. Obecnie jest to jeden z najładniejszych budynków w Chyloni i na pewno jeden z najładniejszych budynków zbudowanych w tym stylu w kraju. Willa posiada wysoki łamany dach oraz wejście osłonięte przez czterokolumnowy portyk. Przez ponad 50 lat była własnością Zakładów Gazowych (nazywanych w okresie międzywojennym potocznie Gazoliną).

Dawna wozownia

ul. Chyłońska 112 a. Budynek został zbudowany z cegły, z ryglową konstrukcją poddasza wspartą na drewnianych wspornikach, kryty czterospadowym dachem z dachówką. Jej właścicielem był znany z hodowli koni płk Tadeusz Beldowski, a następnie Zakłady Gazowe.

Szkoła w Chyloni

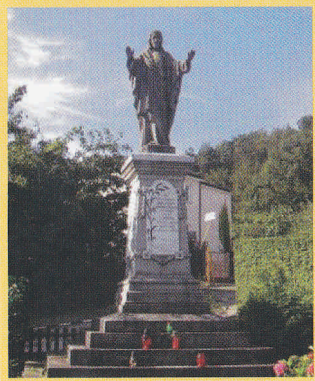
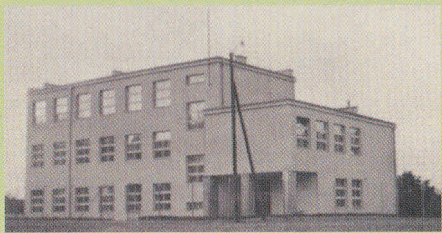
ul. Lubawska 4. Budynek z czerwonej cegły, mieszczący dzisiaj zerówkę i świetlicę Szkoły Podstawowej nr 10, w przeszłości był siedzibą pruskiej szkoły we wsi Chylonia. Do czasu zbudowania w 1935 r. obecnego budynku „10”, zajęcia odbywały się głównie przy Lubawskiej. Dzisiaj budynek nazywany jest potocznie „Skansenem”.

Dawny młyn

zwanego górnym, ul. Chyłońska 28. W przeszłości w Chyloni istniały 2 młyny – jeden przy głównej trasie, a drugi za torami. Młyn górny korzystał z wody z pobliskiego stawu, znajdującego się na terenie dzisiejszego Parku Kilońskiego. Młyn dolny po zakończeniu II wojny światowej został rozebrany.

Szkoła Podstawowa nr 10

ul. Morska 192. Dzisiejszy budynek szkoły został oddany do użytku 1 września 1935 r. Była to nowoczesna szkoła z ośmioma salami lekcyjnymi. W 1955 r. powiększono szkołę o kolejnych 5 sal i przeniesiono wejście w obecne miejsce. Granica między obiema częściami jest doskonale widoczna w środku budynku. Pod koniec lat 70. dobudowano jeszcze jedno piętro. Od 1982 r. Szkoła Podstawowa nr 10 nosi imię inż. Eugeniusza Kwiatkowskiego.

Pomnik poległych parafian

przy ul. Działdowskiej 12. Stojący przy drodze na chyłoński cmentarz pomnik poświęcony jest mieszkańcom parafii św. Miłkołaja, którzy zginęli w latach 1914–1920 na frontach I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej. Na wysokim cokole stoi figura Jezusa, zaś po bokach na 4 tablicach widnieje 40 nazwisk „Najdroższych Ojców, Synów i Braci z parafii Chylonia, którzy żyć Ojczyźnie w ofierze oddali”.

Nadleśnictwo Chylonia

ul. Morska 200. Nadleśnictwo Chylonia zostało utworzone na przełomie wieków XVIII i XIX, głównie z upaństwowionych lasów po byłych majątkach ziemskich oraz częściowo z dawnych lasów klasztornych i królewskich. Od 1973 r. Nadleśnictwo Chylonia jest częścią Nadleśnictwa Gdańsk i zarazem jego siedzibą.

Kościół św. Mikołaja

ul. Św. Mikołaja 1. Od samego początku aż do roku 1915 kościół chyloniański stanowił filię parafii oksywskiej. Pod koniec XIX w. powstał obecny budynek kościoła (część ceglana, neogotycka), a w latach 1987–1992 dobudowano część w znacznie odbiegającym stylu. Wewnątrz kościoła jest wiele elementów XIX-owiecznego wyposażenia: drewniane ołtarze, ławki, konfesjonały i stacje drogi krzyżowej.

Rzeźba Pieta

Wyjątkowym zabytkiem o wielkiej wartości historycznej jest drewniana rzeźba Pieta, znajdująca się w kościele. Figura przedstawia siedzącą Madonnę, trzymającą na kolanach ciało ukrzyżowanego Jezusa. Wykonana została około 1430 r. i jest najstarszym dziełem sztuki sakralnej w Gdyni.

Wydawca

Rada Dzielnicy Chylonia, Szkoła Podstawowa nr 10, ul. Morska 192, 81-006 Gdynia; www.sp10gdynia.pl
Na podstawie materiałów z Biura Konserwatora Zabytków w Gdyni i Muzeum Miasta Gdynia
Projekt graficzny: Elżbieta Domarus
Gdynia 2012